

KGAOLO 4

4.0 BOANEDI MO GO MANGOMO

4.1 MATSENO

Mangomo ke maitibolo a ga Mmileng, M.T. mo bokwalapading ba gagwe. E phasaladitswe la ntlha ka ngwaga wa 1975. Ke mofuta mongwe wa dikwalo tsa porosa jaaka sethalo sa karologanyetso ya dikwalo mo kgaolong ya bobedi se kaya. E kwadilwe jaana e kwalelwa bagolo le bana go itseela molaetsa mo go yona.

Go atametsa padi e, go bao ba iseng ba e latlhele bofofu, go tla neelwa ka bokhutshwane kgankgolo ka ga yona. Mangomo e anela ka ga mathata, mangomo kana ona maswabi ao batsadi ba ka a lerelwang ke bana ba bona segolo bana/ngwana yo o rategang thata mo lelapeng. Se, se senolwa ke Selepe le Motshedise ka ngwana wa bona Thuso, yo ba mmoneng morago ga dilelo, ditshotlego le go mekamekana le mathata ba mo tlhoka. Fa a tsalwa, ba ipolelela fa mathata a bona a fedile mme ba bone yo o tla ba thusang jaaka ba sa bolo go eletsa. Maswabi ke gore ena ngwana yo ba neng ba gopola fa a tlile go ba phimola dikeledi, a tla ba itumedisa mme ba ikhutsa go tlhola ba sotlilwe ke batho, o ba tlišetsa se se fapaaneng le seo ba neng ba se solofetse. Thuso o ba sulafatsa dipelo, o ba ngamola tlhogo, o ba tlišetsa dilelo, o ba phatlalaletsa lehumo le ba le diretseng ka' bothata. O ba tsenya ka lebitla ka ntlha ya go ba sotla mo moweng.

Go gapa tiro e bonolo, mo kgaolong ya boraro go neetswe diteori tse di farologaneng ka ga baanelwa le teori ya boanedi mo dipading. Se se botlhokwa ka tiro e ke go senola mokgwa o mokwadi a tshwantshitseng baanelwa ba gagwe ka teng. Botso ba diteori tse di neetsweng tse, bo

tlhagisitswe ka botlalo go neela tiro e maragogo le boemo bo e ka ikaegang ka bona.

Ka teori e e neetsweng go tla sekasekwa fela baanelwa ba Mangomo le mokgwa o mokwadi rre Mmileng a ba tlhagisitseng ka ona. Se, se tla dirwa go lemogwa fa baanelwa ba sa ikemele le go iphetsa ba le bosì go atlegisa padi mme ba ikaegile ka diteng le diponagalo tse dingwe go bopa setlhangwa se se komota.

Tshekatsheko e, e tla dirwa le go gapiwa ka molebo wa Bolebapopego jaaka boanedi e le nngwe ya mekhutlolo ya padi go atlegisa sebopego se se komota, se se kgodisang le go amogelesega.

4.2 TLHAGISO YA BOANEDI MO GO MANGOMO

Boanedi mo go Mangomo bo tla latelwa go sa lejwa gore ke moanelwa ofe yo o botlhokwa go gaisa ba bangwe. Baanelwa ba tla lejwa ka bophara go bona gore mokwadi o ba tshwantshitse jang go tshwanela batho ba madi le nama. Ba tla inolwa ka tatelano go ya ka seabe sa bona mo katolosong ya ditiragalo go utlwatsa seo mokwadi a lekang go se tlhagisa. Thuso o tla tlhagisiwa jaaka lobadi lwa molelo mo sefatlhegong gonne ditiro tsotlhe di dikologa ena mme a ka tsewa jaaka moanelwamogolo.

4.2.1 THUSO

Mmuisi a ka ithuta le go itse Thuso e le morwa Selepe le Motshedise ba motse wa Tsokwane. O belegwa jaana morago ga sebakanyana mmaagwe a tserwe mo e bile ba neng ba setse ba akanya gore go na le yo o ba potileng ka fa

morago. O belegwa a le esi mo lelapeng le fa a ne a na le mogoloe wa lelapa la ntlha e bong Seitiso. O godisitswe mo bonnyeng a pepetlediwa ka a ne a setse a batla go nna bobeto mme rraagwe a bo kgalema ka pele.

O simolola go disa a sa le monnye gonne rraagwe o ne a na le loruo lo lo thibang letsatsi mme a tlhoka mothusi. O simolola go disa a setse a ithutile matswakabele a mantsi a go tlhola le dikgomo nageng gonne o sale a itlhakatlhakanya le badisa ba bagolo a sa le monnye. Sebe sa phiri ke gore tsebe yona ya bo e thibane. Kwa madisong o tlhola a anya dipodi tsa batho, a palama diesele tsa batho e bile a thubaka bana ba bangwe ka mabole.

Ka ntlha ya botlhokatsebe bo, o romelwa sekolong a le dingwaga di le sometharo le dikgwedinyana ka kwa ntle. Ka e le legwaragwara ga a tshwarelele. Morago o ngweegela rraagwe mme o ipatlela tiro ya go dira mo ditshingwaneng. O felela a le kwa Benoni, teng o fitlha a iponela mosetsana e bong Thandile, ba bo ba ratana. O bona tiro mo lebenkeleng la diaparo mme ka e le leferefere o itira motho, mong wa lebenkele o a mo ikanya go fitlha a mo neela diaparo go mo rekisetsa kwa ntle. Ka phokojwe a sa latlhe moseselo e le wa gagwe, o bona a senya mong wa gagwe ka go mo neela madi sentle. O ela mong wa gagwe ka madi le diaparo.

O gorosa Thandile kwa gaabo ntle le go mo ntshetsa bogadi le fa e le go letla batsadi go mmatlalela sego sa metsi, selo se se leng kgatlhanong le setso sa Batswana. O tlhoka boikarabelo gonne o phara Thandile mo gae ena a bo a tlhatlhatha le naga a re o a rekisa. O tshegofadiwa ka ngwana wa mosimane e bong Rralonao yo ka maswabi a belegwang go sa itsiwe kwa rraagwe a leng teng.

Rraagwe e bong Selepe o a tlhokofala o mo tlogela le mmaagwe. O sala a tlhoka boikarabelo go feta gonne a ineeletse lebotlolo le phafana. Ba gaabo mosadi ba tla go tsaya mosadi gonne a sa nyalwa ka mokgwa wa tshwanelo. Thuso o kgarakgadiwa ke mathata mme o ineelela mosetsana wa Mafikeng e bong Boemo, koo a intshang ngwetsi e tswe e le monna.

Tsotlhe tse di utlwalela mmaagwe e bile o itseelwa ke ba mmuso gonne a latlhegetswe ke tlhaloganyo. Fa Thuso a utlwela se se diragaletseng mmaagwe, o retelelwa ke go di emela mme o tsaya botshelo ba gagwe ka go ikgatisa terena.

4.2.1.1. TSHWANISHO KA TLHAMALALO

A. Ka mokwadi

(i) Ke sesenyi

Mokwadi o tlhagisa Thuso e le mosimanyana yo o senyang. O a senya gonne o anya dipodi tsa batho kwa madisong, jaaka a dirile ka tsa ga Tsokwane.

"Mo tlhogong ya gagwe go ne go tletse bosenyi." (ts.21)

O tletse bosenyi gonne o anya dipodi ntle le tetla ya mong wa tsona. Morago ga tiro e, o tlhoka boikobo le boikotlhao. Thuso ke sesenyi, o tlhorontshitse rraagwe ka bosenyi e bile o feditse loruo lwa gaabo ka go duelela melato ya gagwe.

"O ne a setse a tlwaetse gore gongwe le gongwe kwa go senyegang teng o a amega."
(ts.24)

Se, se supa fa Thuso e ne e le sesenyi tota ka e bile o senyetsa le rraagwe loruo lo a lo diretseng ka bothata.

(ii) Ke leferefere

Go ya ka mokwadi Thuso ke leferefere, a ka tsietsa motho fa a sa mo itse. O ne a itira yo o siameng mo go Nelson e tswe go sa nna jalo. Morago o ela Nelson ka dinakana metsing gonne a mo tshabetse ka madi le diaparo tse o neng a tshwanetse go di rekisa.

"E se ka ke ya re a bua jalo wa utlwa a ipolela ka letsatsi lepe. A le boteng."
(ts.55)

Maitsholo a gagwe, ke ona a dirileng gore Nelson a mo ikanye ntekwane ena o ne a itse gore o itsholelang jalo. O ne a itira yo o kgang khutshwane, e le fa a didimaditse bona boferefere.

(iii) Ke letagwa

Mokwadi o tlhagisa Thuso e se monwi mme e le pidisetso. Pheteletso e, e kaya fa Thuso a ne a nwa go feta selekanyo. O nwa thata mo mmaagwe a ikutlwang a latlhegile morago ga loso lwa mogatse go bo a tlogetswe le ena.

"...Thuso le mogoloe ba ne ba intshitse dipidisetso." (ts.64)

Mmileng (1975:65) o gatelela botagwa ba ga Thuso fa a ikaelela go ka goroga bosigo kwa gae fa fela a ka logetsa leleme gonne a tlhomamisa fa bo ka se fele motse otlhe. Thuso o tswelela ka botagwa go fitlhela batho ba tshwenyega mme ba loma mmaagwe tsebe gore a kgaleme.

"...fa e le Labotlhano, mo tshokologong, o tla fitlhela segopa sa bona ka fa morago ga mabentlele, dibotlolo di bulwa ka meno."
(ts.85)

Se, se supa gore le fa Thuso a ne a dira, o ne a direla bojalwa e seng bana le mosadi. Ga go makatse fa mokwadi a mo kaya e le 'Pidisetso'.

B. Ka baanelwa ba bangwe

Baanelwa ba bangwe ba ne ba kaya le go bona Thuso ka mokgwa o o latelang:

(i) Ke Seganana

Selepe e bong rraagwe Thuso, o kaya morwae e le seganana. O ganana le ditaelo le melao ya ga rraagwe, o itirela boithatelo.

"Se ile kae seganana sele." (ts.48)

Thuso o laetswe fa diruiwa di sa phirimelelwe kwa nageng mme o eta a senya nako le basetsana go fitlha a goroga letsatsi le phirimile.

Fa a sena go somola monnamogolo mowa ka go goroga ka diruiwa le phirimile, monnamogolo o a ikotlhaya gonne a sa bolo go lemoga boganana bo mme a bo diegetse.

"E le gona o ikwatlhaelang go bo a sa mo isa kwa legaeng la diganana, le mongwe o neng a mo lona tsebe ka ga lona mosimane a ise a nne phure." (ts.50)

Go rialo go supa fa Thuso a ne a retetse mo a neng a tshwanelwa ke go bo a ntshitswe ka legae go ya go bopiwa seswa le go rutwa molao.

(ii) Ke motho yo o senang mosola

MmaSelepe o kaya le go bona Thuso jaaka motho yo o se nang mosola mo lelaping, go tloga bosimaneng ba gagwe. Thuso o gobaditswe ke batho, o

kwa bookelong ka jalo mmaagwe o tlhoka yo o salang a boka fa gae fa ena a ile masimo. Mosadimogolo o buisiwa ke pelo fela gonne le fa Thuso a le mo gae go tshwana fela.

"Go sa reye gore e a tle e re a le gona go nne le botoka jo bo kalo." (ts.42)

Thuso ke molora e le ruri, ga a na mosola ope gonne le dikgomo tsa gaabo di tlhatlhelwa ke ngwetsi e bong Seeng a ntse a le teng. MmaSelepe o lemoga ntlha e fa a itumelela dikgomo di goroswa ke Seeng.

"...Bona Thuso. Melora!" (ts.80)

Thuso o tlhoka mosola e tswe e le monna, ga a thuse mmaagwe ka sepe. A le teng le a se teng go tshwana fela gonne ga a thibe phatlha epe.

C. Ka moanelwa ka boena

(i) O kgona go ipona diphoso

Thuso le fa a simolotse a le mathaithai o kgona go ipona diphoso. Mmileng (1975:86) o mo tlhagisa a nyemile mooko ka ntlha ya ditiro tse a di dirileng mmaagwe. O felelwa ke maatla e bile o ipona a sa tshwanelwa ke go tshela fa a gopola tse a di dirileng mmaagwe.

"Fa a mo gopola, tsa mmipa matlho. A ipona phoso tota, e bile a bona gore ena ga a a lebaganwa ke boitshwarelo." (ts.86)

Ntlha e, e tlhagelela mo pepeneneng fa a akanya a le esi, mme a ipona e le motho yo o diphoso. Go ipona diphoso ga gagwe o go supa ka go ipolaya gonne a bona fa a sa tshwanelwa ke boitshwarelo.

4.2.1.2 TSHWANTSHO E E SA TLHAMALALANG

A. Teo ya leina

(i) Leina le le nang le bokao.

Leina le Thuso, le tlhalosa maemo a mosimane yo a tsaletsweng mo go ona. Selepe le Motshedise ba ne ba sa bolo go ikgonara ba le babedi, ba imelwa ke tiro, ba eletsa go ipona ba na le yo o ka ba thusang. Fa ba fiwa ngwana wa mosimane ba iphitlhela ba filwe yo o tla ba thusang, ba filwe thuso.

"A re ena o bone yo o tla mo emang nokeng, o bone **Thuso**." (ts.13)

Ka Setswana rraagwe ngwana ga a iteele leina, fela booDinono ba ne ba le leletsa mogolokwane gonne Selepe o ne a sa bolo go nna mogama-a-ikotelela fa Motshedise e ne e le masila-a-ikgotlheletsa. Ba ne ba sa bolo go lelela go nna le yo o tla ba thusang mme jaanong ba mmone. Mantswe a dilelo tsa ga Selepe a senolwa ke dipuo tsa gagwe ka nako ya fa Motshedise a ne a ile botsetse mme a setse a le esi.

"Go tlhoka ngwana ruri ke moleko, ke kalapa le maupe ka mo, dihutshane le tsona di keta ka nna!" (ts.17)

Se, se supa fa Thuso a teilwe leina le, le na le bokao mo maemong a a tsaletsweng mo go ona. Bagolo ba gagwe ba ne ba bona ba filwe yo o tlileng go ba thusa ka ba ne ba gopola fa leina le ya boreelelong.

(ii) Leina fela la Sekgoa

Thuso o itaya leina fa a fitlha kwa Gouteng gonne a batla go utlwala jaaka mosimane wa toropo. O ipitsa Ieny gonne kwa teng go ipitswa ka maina a

sekgoa e seng boThuso. Ke leina fela, ga le na bokao bope le ditiro tsa gagwe, ga a batle go nkgga bolegae.

"Abuti Leny!... Leina le, ka a ne a le dirisa fela fa a tloletse ka fa Teransefala ka fale, jaanong ..." (ts.65)

Ke leina le a le iteileng mo bosweng^v ba gagwe. Mmileng (1975:65) o kaya fa leina le, le ne le gopotsa Thuso dinako tsa gagwe tsa boswa^v, a sa ntse a tsamaya dikgaisano tsa kgwele ya maoto kwa Orlando.

(iii) Leina le tewa ka ngwana wa maitibolo

Morago ga go tshegofadiwa ka ngwana, moanelwa a ka neelwa leina ka ngwana wa maitibolo. Thuso o itsiwe gape ka leina e bong rraagwe Rralonao gonne ngwana wa gagwe wa maitibolo e le Rralonao.

"Molato o mogolo ke gore ena rraagwe Rralonao..." (ts.76)

Leina le, le mo kaya e le rraagwe nkete, e sa tlhole e le mosimanyana mme le ena a ka roma.

B. Ipoapoeletso

Mo go lekeng go bopa setshwantsho sa moanelwa Thuso, mmuisi a ka kopana le mekgwa e e farologaneng e Thuso a e boeletsang gangwe le gape go mo senola jaaka motho yo o rileng. Moanelwa a ka itshenola ka ditiro tse a agang a di dira le dipuo tse a agang a di bua go itsiwe botoka ke babuisi.

(a) Ka Ditiro

(i) Ke ntwadumela

Mokwadi o tlhagisa Thuso e le motho yo o ratang ntwā. Mokwadi o mmoaboeletsa mo ntweng makgetlho a le mantsi mo e leng gore mo bofelong o itsege ka ntwā. Le fa a dirile phoso, ga a ikobe, o ikaelela go rarabolola le go siamisa dilo ka mabole.

"Thuso e ne e le ena yo mmotlana...Ga tsoga ntwā mo gare ga sekgwa, ba le bane mo go ba barataro ba Tsokwane, mongwe le mongwe a ikaba ka wa gagwe." (ts.21-22)

Go supa fa Thuso a rata ntwā, e ne e le ena yo mmotlana fela bogwadi ba mo ruta gore se ba se dirang le ena a ka se dira.

"A lwa jaaka mokoko wa mokgerane, morwa Selepe. A sa tlhaloganye gore di lengwa jang mme a leka go dirisa bogwaragwara ka fa o ka kgonang ka teng..." (ts.22)

Se, se supa fa Thuso a ne a sa ipelaele mme a kgona go ikaletsa ka mosimane a mo feta ka boleele le ka mmele. Thuso ke ntwā-dumela.

* Mokwadi o boeletsa Thuso mo ntweng ka go mo letla go bogisa le go dipisa basimane ba bangwe kwa madisong. O ba gapeletsa go mo disetsa mme ba dira jalo ka ba ne ba mo tshaba.

"A simolotse go tsamaya a lwantsha basimane ba bangwe, a ba pateletsa go mo disetsa dikgomo..." (ts.24)

Thuso o ne a dipisa badisa gonne a ne a tshepile mabole a gagwe. O ne a sa ipelaele mo ntweng. Lebole la gagwe le ne le le fa gaufi.

* Ntwa ya nna sejo sa malatsi mo go Thuso. Ga a tsene mo ntweng ka phoso, o tsomana le yona kwa e leng teng. Le fa a sentse, a le phoso, o didimatsa yo a mo senyeditse ka mabole.

"Fa tsala ya gagwe e re e a bua, a e fofela ka matswele. Ga thunya lorole, basimane ba teteana, ba ngapana ba bo ba gagolelana."
(ts.24)

Dikgomo tsa gaabo di tshwerwe ka di sentse mo masimong a gaabo Nong. O tlolela Nong jaana, a batla gore a golole dikgomo tsa gaabo rraagwe a ise a utlwe. Lebaka le, le ne le sa tlhoke ntwana, fela ka ena e le ntwana-dumela, o lwa le go betsa Nong, go rarabolola bothata bo a iphitlhelang a le mo go bona.

* Thuso o na le tumelo ya gore basimane ba tshwanetse go fetsa kang sesimane. Morago ga go gobatsa Nong, go tsoga e nngwe gape ntwana go bona gore kgagapa ke mang. Le fa ntwana e simololwa ke Nong, Thuso ena o segetswe mo lefureng gonne mo bofelong ke ena kgagapa.

"Ba di lema basimane ba dinatla... Thuso a mo tsosa, ya re a budulala a mo lema phatla ka letswela a bo a rata go mo diga." (ts.27)

Go supa fa ntwana mo go ena e le tiro ya ka metlha, fa a sena go lwa le Nong, ga ba ngalelane e bile botsala ba bona bo tsoga gape. Go bonala le go senogela mo pepeneneng gore ditiro tse di sa tswang go kaiwa, di tlhagisa Thuso e le ntwana-dumela tota. Thuso o siamisa le go aga botsala ka mabole, ga a bue thata, o kgalema ka lebole. O aga botsala ka lebole, o ikokoanyetsa tlotlo mo basimanyaneng ka mabole.

(ii) O tlhoka tsebe

* Thuso o tlhagisiwa ke mokwadi e le ngwana yo o tlhokang tsebe.

Mokwadi o mmoaboeletsa a mo dirisa ditiro tse di supang botlhokatsebe. A sa ntse a le monnye fela, a simolola go disa, ke fa a setse a anya dipodi le go pagama diesele tsa batho kwa madisong.

"...a tswa le tshimane e nngwe ba re ba ya go
anya dipodi tsa Tsokwane." (ts.21)

O itse sentle fa a dirile phoso fela o ikaelela gore ena a ka se ka a sia gone e se legatlapa.

* Thuso o tlhoka tsebe gone ga a bolo go kgalemiwa, a laelwa go disa ka kelotlhoko fela ga di mo tsene. Boemong ba go disa o palama diesele tsa batho, Mmileng (1975:22). Fa a nnetse go palama diesele jaana, dikgomo di tlhoka tlhokomelo mme di jela batho masimo. Rraagwe o ne a kgalemile e bile a lapile gone Thuso o ne a tswelala ka botlhokatsebe, go sena phetogo epe.

"Selepe o ne a beditse e bile a katsitse
magetla, mme mosimane a ipeetse go nna tala
jaaka phure ya dinawa tsa letsatsi." (ts.24)

Rraagwe o ne a lekile go mo kabolola ditsebe mme go ntse go tshwana fela. Go ya ka mokwadi Mmileng (1985:24), Selepe o ne a bona gore e rile boemong ba go phimolwa dikeledi ka Thuso, ga gaisiwa ke fa a ka gasiwa ka sebabetsane mo matlhong. Se, se supa fa Thuso a ne a sa utlwe.

* Thuso ga a kgone go iphapha mo ditirong tsa botlhokatsebe. Ga a reetse ditaelo tsa ga rraagwe, le fa a neetswe molao o o tlola a ntse a o itse.

"Nnyaa, ga ke boife, monnamogolo ga a rate dipitse tsa gagwe di phirimelelwa nageng; ke tla tla go go bona beke e e tlang." (ts.45)

Go ntse go le jalo, o goroga kwa gae ka lotlatlana, a ntse a itse gore o utlwisa rraagwe botlhoko fa a dira jalo. Se, se supa botlhokatsebe gonne le fa a rakana le rraagwe a ile go mo tlhola, o itira yo o sa mo lemogeng, maikaelelo e le gore a fitlhe a di otlolole ka pele mme rraagwe a fitlhele a seyo.

Ditiro tse, di senola Thuso ntle le pelaelo gore ke motho yo o sa utlweng. O a kgalemiwa fela ga a tseye tsia ka gope. O boaboeletsa mokgwa o le mongwe o mo bofelong o mo neelang mokgwa wa botho o o rileng, o a ka itsiweng ka ona jaaka go tlhoka tsebe.

(iii) O tlhoka boikarabelo

* Thuso o bona tiro mo go Nelson morago ga go kgarakgatsega sebaka a sa bone tiro. Nelson, e bong mothapi wa gagwe o mmona e le ena yo o ikanyegang mo badireding ba gagwe botlhe mme o mo neela diaparo go mo rekisetša. Ka a se na boikarabelo, o bona a senya Nelson fa a mo neela madi ka tlhomamo, o ela Nelson ka dinakana metsing.

"A simolola go nna a tlodisa beke a ise a gorose madi a thekiso, a re ga di a rekwa." (ts.56)

O tlhoka boikarabelo gonne o ne a neetswe tiro e ntle e, gonne mothapi wa gagwe a mo tshepa jaanong o senya dilo ka go bona fa Nelson a tladitse. O akanya jaaka motho a se na boikarabelo gonne o bona go neela mothapi madi otlhe e le go isa metsi lewatleng.

* Thuso o tlhoka boikarabelo ba monna tota gonne o gorosa mosadi mo gae e se ka mokgwa wa setso. O dira jaana a se na mabaka a kgantshitse bogale le go itshwantshanya le batho ba bangwe bao a sa itseng mabaka a bona.

"Ya re ba mmotsa ka ga Thandile a o roka. Fa ba ntse ba mo latedisa a bua a gasakanya mabogo; a re bomogoloe le bosesepherentshane ba gorositse fela mme ga se ka ga twe sepe."
(ts.58)

Tiro e, e supa go tlhoka boikarabelo gonne o dira selo se a sa kgoneng go ikemela mo go sona ga e se go galefa fela. O itebatsa gore e re fa a inama, a bo a ikantse mosese wa morago.

* Morago ga go gorosa mosadi ka mokgwa o a dirileng ka ona, o mo phara fela foo, o mo tlogela le bagolo ba gagwe. Ga a mo tlhokomele e bile o ikela le naga a ipata ka go re o a rekisa. Go supa fa a tlhoka boikarabelo, le ngwana wa gagwe wa maitibolo o belegwa a seyo.

"Kgwedi ya feta a ntse a ile, mfikwana wa ba wa goroga." (ts.59)

O ya le naga jaana Thandile a sa bolo go mo itokela gore a nne ka kitso mme go sa mo tsene. Le fa ngwana a belegwe a seyo ga a supe go swaba ka

gope. O tla go goroga mo gae mariga a a latelang go setse go itlhobogilwe, e bile go ne go setswe go belaelwa gore o soboanetse mo nageng.

* Go tlhoka boikarabelo ga ga Thuso, go dira gore a latlhe mmaagwe morago ga loso lwa ga rraagwe. O ya go intsha ngwetsi kwa gaabo Boemo kwa Mafikeng. Mmaagwe o sala a imelega go fitlha boboko bo lapa a bo a itseelwa ke ba mmuso. Thuso o tlhokile go itshupa mo go mmaagwe mme fa a utlwa matlhotlhapelo ka ga mmaagwe o bona botoka e le go ipolaya.

Se, ke tshupo e e mo pepeneneng ya go tlhoka boikarabelo, o itlhoboga go na le gore a loge leano le le ka tokafatsang maemo.

"...a setse a pegile sefuba mo godimo ga lebota...Ga bo go se leano le le ka logwang. Bogodimo jo bo kalo! Le gona boboko ga bo rate go tsenwa ke phefo." (ts.86)

Loso lwa ga Thuso, ke lwa motho a se na boikarabelo e le tota, ke lwa moipolai yo o sa lelelweng. Thuso ga a na maikatlhapelo gonne o dira dilo a sa akanye, o bona fela fa molebo wa nko o felelang gona. Ga a na boikarabelo.

(b) **Ka Dipuo**

Go ya ka mokwadi Thuso ga se motho wa puo e telele. Mo mabakeng a le mantshi go bonala fa a dira ditiro tsa gagwe a didimetse, a sa bue thata. Ditiro tsa gagwe di a mmuelela.

* Thuso e ne e se motho wa puo ka gonne le kwa ga Nelson o ne a itidimaditse, a itirile yo o farologaneng le ba bangwe. Mokwadi,

Mmileng (1975:55) o tlhalosa fa Thuso a ne a le kgang khutshwane, a bua fela fa a na le basimane ba bangwe mo mabakeng a a rileng. Thuso e ne e se motho yo o ipolelang.

* Go gatelela bokgankhutshwane ba gagwe, le fa a sena go gorosa mosadi ka mokgwa o o makaditseng batsadi, ga a bue sepe le fa e le go ba tlhalosetsa maikaelelo a gagwe. Go ya ka Mmileng (1975:58) o kaya fa e rile ba mmotsa ka mosadi wa gagwe a o roka. Se, se supa gona go nna kgang khutshwane gonne le fa a tsamaya morago ga go gorosa mosadi, o itsamaela fela, a mo tlogela le matsalaagwe, ba sa itse gore ke morwadia mang, mme ena e kete ga go mo tshwenye.

Ka jalo mokwadi o neetse go le gontsi ka tlhagiso ya ga Thuso ka go mo dirisa ditiro tseo di mo gokelelang mekgwa e e rileng ya botho, e a ka itsiweng ka yona. O dirisitse le baanelwa ba bangwe go bopelala le go atlegisa tlhagiso ya ga Thuso jaaka moanelwa wa madi le nama, yo o kgodisang, yo babuisi ba ka inyalanyang le ena bonolo.

C. Dikokoanyo ka ga moanelwa

Mokwadi o neetse go le gontsi ka tlhagiso ya Thuso jaaka e le moanelwamogolo. O neetse go tlaleletsa le go kokotletsa ka ga Thuso ka go neela le tshobotsi gore a itsiwe dipopego go kgontsha babuisi go ka mo tshwantshanya le batho bao ba tshelang nabo.

(a) Dipopego

Dipopego tsa ga Thuso di senolwa ke Mmileng (1975:21) ka mokgwa o o latelang:

- O ne a le mofitshwana ka mmala

- Ditsebe di le dikgolo
- Nko e le kima
- Molomo le ona o boitshega
- Meno a le masesane
- Dinao e le masakana mo memomong le go nna matshwekga

Ka tlhagiso e, ya popego, mmuisi o kgona go nna le setshwantsho sa ga Thuso le go kgona go mo amogela jaaka motho yo o bopegileng ka mokgwa o a tlhagisiwang ka ona.

Mokwadi o neela gape tshedimosetso ka ga Thuso ka go mo senola maitsholo le boena ka go mo dirisa ditiro le go mo letla go diragalelwa ke ditiragalo mmogo le go dirisa baanelwa ba bangwe go mo senola. Tsotlhe tse, mokwadi o di tlhagisa go kgontsha babuisi go ipopela setshwantsho se se rileng ka moanelwa Thuso.

Ka go rialo, dipharologantsho tse Thuso a di senolang fa e sa le mosimane di mo supile e le motho wa mekgwa e e latelang:

- Ke sesenyi
- Ke leferefere
- O rata ntwana
- Ke seganana/o tlhoka tsebe
- Ga a na mosola mo gae
- Ke letagwa
- O tlhabisiwa ke leina la gagwe ditlhong, o a le fetola.

Fa a sena go nyala, a ka kaiwa jaaka motho yo o godileng e bile a ithutile botshelo, o itshenola ka mokgwa o o latelang:

- O tlhoka boikarabelo
- O a nwa
- O sotla mmaagwe, ga a mo tlhokomele
- O iphetola rralonao, o lebala lelapa la gagwe
- O kgona go itshôla/go ikotlhaya

Mekgwa le dipharologantshe tse di neetsweng ka ga Thuso, di kokoantswe ka go kokotletsa maitsholo a ga Thuso mabapi le ditiragalo.

D. Diphetogo tsa moanelwa

Ka tlhagiso ya mekgwa e e neetsweng fa godingwana ka ga Thuso, go a bonala gore o ne a eta a itshwara ka mekgwa e e farologaneng mo mabakeng a a farologaneng. Diphetogo tsa ga Thuso di ka thalwa le go salwa morago ka mokgwa o o latelang:

THUSO:	Ke kwana	→	O nna sebeto	→	Ke ngwana wa sekolo	
	(e sale ngwana)		(e le mosimanyana yo o setseng a itse go anya morokotso)		(ka boitshwaro bo bontle)	
	Ke modiri	←	Ke seganana	←	Ngwana wa sekolo	
	(yo o pelotelele, yo o ikanyegang)		(o opisa rraagwe tlhogo)		(o simolola go se tshaba)	
	→	Ke modiri	→	ke monna wa lelapa	→	O fetoga letagwa
	(O supa boferefere)		(O tlhoka boikarabelo)		(O tshela ka phafana)	
			O A IKOTLHAYA - O THANYA			
			LOMAPO LO LO TSEBENG			
			(o a ipolaya)			

Ka tlhagiso e ya diphetogo tsa ga Thuso mo botshelong ba gagwe go bonala sentle tekatekano le kgolo ya gagwe go tloga boseeng go fitlhelela kwa losong. Sethalo se, se supa tsamano ya botshelo jwa ga Thuso, mmuisi a ka kgona go bo sala morago a latela mabaka a a tlhodileng diphetogo tse, le go lemoga gore ke eng a feletse jaaka a dirile. Thuso o tlhagelela sentle jaaka moanelwa wa madi le nama gonne diphetogo tsa gagwe di a kgodisa.

E. Ditshwantsho le dipharologanyo ka ga moanelwa

Thuso jaaka ngwana yo o tsalelwang mo legaeng la bahumi le le nang le molao, go ne go ka tsewa fa a ne a ka bontsha setshwantsho sa lelapa la gaabo. Ka jalo go na le pharologano e kgolo gareng ga Thuso le legae la gaabo. Mekgwa e e farologaneng e mokwadi a e neetseng Thuso e ikaegile ka gobo e le ngwana wa ga Selepe yo o humileng, a rata molao mme e bile a somarela. Ka pharologano e, mokwadi o mo neetse mekgwa e e farologaneng, e e neetsweng fa godimo mme e thulana le lemorago le tikologo e a golelang mo go yona.

4.2.2 SELEPE

Padi e simolola ka Selepe e le moagi wa Tsokwane mme e le monna yo o itsholetseng. Selepe o nyetse morwadia Dinono, Motshedise yo tota a ileng seyantlo sa ga mogoloe. Selepe o ne a tshegofadiwa ka mosimanyana e bong Seitiso le mosadi wa gagwe wa ntlha mme ka mmaagwe a ne a mo tlogela a le kgwedi, a godisiwa ke mmaagwemogolo e bong mmaDinono.

Selepe o simolola lelapa le Motshedise mme le bona morago ga sebaka ba itibola ka mosimane e bong Thuso. Selepe ke monna wa mohumi, o ruile e

bile letlotlo la gagwe le thiba letsatsi. Fa a itibola ka mosimane, o mmita Thuso ka tsholofelo ya gore o tla tla go mo thusa. O rata thulaganyo le molao. O ratela ngwana wa gagwe dilo tse dintle, o mo isa dikolong e bile o eletsa fa a ka nyala mooki. O dira ka natla jaaka rre wa lelapa ka jalo ga a rate go swabisiwa. Ka go tlhoka lesego, barwa ba gagwe ba babedi ba itseela ditsela tsa bona mme ba mo utlvisa botlhoko. O felela a hupeditswe ke setlhabi, o ikela badimong.

4.2.2.1 TSHWANTSHO KA TLHAMALALO

A. Ka mokwadi

(i) Ke monna yo o itsholetseng

Selepe o senolwa ke mokwadi e le motho yo o itsholetseng. O humile, o gaisiwa fela ke mogwagadie ka loruo mo Tsokwane.

"Fa re baya Selepe mo selekanyong sa baaganane, e ne e le mohumi." (ts.3)

Go ya ka Mmileng (1975;3) Selepe e ne e le ena fela mo motseng wa bona yo o neng a na le koloi e e tsamayang e ineneketsa. Tsela e e tsenang mo motseng, e tota ga gagwe pele.

Bohumi ba ga Selepe e ne e se bo bo itshasiwang gonne batho ba motse wa bona ka bontsi ba ne ba lema ka botsebeditelele fa ena a ne a lema ka morole o o sa bolong go maregiwa maina ke baboki. Mokwadi o tswelela go gatelela khumo ya ga Selepe ka go kaya fa a ne a tlhoka mothusi gonne khumo ya gagwe e ne e le ntsi.

"Letlotlo le la gagwe le ne le sa bone tlhokomelo e e le lekanyeng ka le ne le lebagane le motho a le esi." (ts.3)

Khumo ya ga Selepe, e ne e tlhoka go pataganelwa, segolo loruo. E ne e le lo lo tlhokang tlhokomelo ya batho ba ka feta bobedi.

(ii) **O rata thulaganyo**

Mokwadi o kaya Selepe ka tlhamalalo e le motho yo o ratang thulaganyo. O ila maragaraga, dilo tse di sa tsamaeng ka tsela.

"Rre Selepe o ne a sa utlwane le maragaraga."
(ts.47)

Go supa fa e ne e le motho wa thulaganyo, o batlile a ntsha Thuso kotsi fa a ne a gorogile letsatsi le setse le phirimile ka diruiwa e tswe a itse molao.

"A batla gore fa a boleletse motho, a dire
jaaka a mo laetse, e seng jalo o tla rakana
le dinko di aboga." (ts.47)

Selepe o rata gore e re fa a beile molao o obamelwe mo a sa tshabeng le go ipolaela ngwana gonne a sa latele ditaello tsa gagwe. Bogale ba gagwe bo bonala fa a ka siamololelwa gonne e ne e le motho yo o bonolo ka tlhago.

(iii) **O tlhoile dingaka tsa Sekgoa**

Selepe o tlhagisiwa ke mokwadi a tlhoile dingaka tsa sekgoa e le tota. Le fa boreaitse ba ne ba itaya ka kwa ntle, o ne a ema ka setlhare, a sa batle go utlwa sepe ka ngaka ya sekgoa.

"Bongaka jwa sekgoa jona a bo ila le a
thulametse. Fa a ne a ka lora ngaka ya
sekgoa o ne a tsaya toro eo jaaka sesupo sa
moleko." (ts.63)

O felela a hupeditse ke setlhabi gone a ganana le kgakololo ya ga mmaTshukudu ya gore a ye kwa ngakeng nngwe kwa toropong e e itseng maletswe a bana. O itshokela setlhabi go fitlhelela se mo tsaya gone a tlhoile dingaka tsa sekgoa.

B. Ka baanelwa ba bangwe

Baanelwa ba bangwe ba ne ba bona le go kaya Selepe ka mokgwa o o latelang:

(i) Ke Sekopa

MmaDinono o kaya Selepe e le sekopa gone a tlile go adima jokwe, ka ya gagwe e robegile. O ne a tsena go batla thuso gone a tsaya gore ke fa ga mogwagadie, a ka thusega.

"Heela sekopa ke wena!" (ts.15)

MmaDinono o bona Selepe e le motlapa yo o palelwang ke go itirela. MmaDinono o itaana ka noga e tshela le Selepe e tswe a mo nyaletse. O mmita ka maina a le mantsi a a supang tshotlo.

(ii) O Matlhajana

MmaDinono o tswelela go bitsa Selepe yo o matlhale ka ntata ya fa Selepe a mo nyaletse. Selepe o ne a nyala morwadi wa ntlha wa ga Dinono, a tlhokofala fela morago ga ngwaga mme a tsaya Motshedise go tla seyantlo sa ga mogoloe.

"Matlhale a a tshwanang le wena jaana, o tshotse ngwana wa rona wa mmolaya, wa ba wa tla go tsaya yo mongwe gape..."(ts.15)

O bona Selepe ka mokgwa wa gagwe gonne ba ilana ka ntlha ya go nyalelana. Go supa fa mmaDinono a sa rate Selepe e bile a sa mo kae jaaka ngwana wa lelapa ka ntlha ya go bofaganngwa ke kgole ya lenyalo.

(iii) **O na le tlhokomelo mo diruiweng tsa gagwe**

Thuso o bona le go kaya fa rraagwe e bong Selepe a rata e bile a tlhokomela diruiwa tsa gagwe mo a neelang melao ka ga tsona.

"...monnamogolo ga a rate dipitse tsa gagwe di phirimelelwa nageng." (ts.45)

Se, se supiwa ke Thuso ka gonne a pateletsega go laelana le Boemo a gopotse go diragatsa molao wa monnamogolo e bile a itira e kete o rata go tlotla seo rraagwe a se ratang.

C. Ka moanelwa ka boena

(i) **O ipona e le molora**

Selepe o ipona e le molora, a fedile ka ntlha ya bolwetse le go gola. O lemosa ngwetsi ya gagwe fa ena a sa tlhole a kgona go ka ba thusa jaaka pele gonne a godile. O amogela botsofe. O mo kaela jaana gonne nako le nako fa ba lwa ba mmitsa mme a kgone go kgalema. O mo ikaela jaaka motho yo o fedileng, yo o sa tlholeng a na le thata ya go tlhola a ngangile le bona go ba agisa.

"A lemotsha ngwetsi ya gagwe gore ena Selepe e setse e le molora." (ts.55)

O leka go lemotsha ngwetsi fa a sa tlhole a na le thata, e le molora fela.

O ipona a ka swa nako nngwe le nngwe, ga a tlhole a na le mosola ope.

4.2.2.2 TSHWANTSHO E E SA TTHAMALALANG

A. Teo ya maina

(i) Bokao jwa leina

Leina Selepe, le ka tseelwa bokao go tswa mo leineng la sediriswa 'selepe', se se remang ka bogale. Rre Selepe o ne a le bogale mo a ka tshwantshanngwang le sona selepe. O ne a remakaka jaaka re mmona a le bogale ba tau, a bo a batla go ipolaela ngwana, ka a ne a sa utlwe molao wa gagwe. O ne a sa ingwaelwe matsetse ka dinako tsa gagwe.

Fela selepe se rata se loodiwa gore se se ka sa fela bogale. Rre Selepe ena, o ne a sotliwa ke bana, ba sa mo utlwe, a kgalema, a betsa, a bo a lapa. Ka go rialo o ne a felela a nyemile mooko mme a felelwa ke bogale. O a itlhoboga mme o a ineela, ga a tlhole a kgona go rema jaaka pele, bana ba mo kgobile marapo mme ba simolola go itirela boithatelo a ntse a le teng.

(ii) Leina la ngwana wa maitibolo

Morago ga go itibola ka Seitiso, o bona leina la tlotlo le le mo kayang jaaka rraagwe mongwe.

"Rraagwe Seitiso e le gona o tla gopotsang rraagwe Nakedi." (ts.4)

Se, se supa fa Selepe e ne e le rraagwe nkete mme a bidiwa ka morwae.

B. Dikokoanyo ka ga moanelwa

Go itse Selepe ka botlalo le go mo tlhaloganya botoka go ka kokoanngwa mabaka a le mmalwa go mo kaya jaaka motho wa mokgwa mongwe. Dipopego le moaparo wa gagwe di ka mmopela mokgwa wa botho o o rileng.

(i) **Moaparo**

Mokwadi o tlhagisitse Selepe e le monna wa mohumi fela mokgwa o a aparang ka ona ga o tshwanele motho e le mohumi jaaka ena. Moaparo wa gagwe o mo senola e le motho yo o somarelang kana yo o itimang.

"O ne a rwele ditlhako tse di dikgwele fa godimo, kwa tlase e le legaba la leotwana la mmotorokara. Di ne di tsamaya di gelela mmu, mo gongwe le ditshetlho di ne di mo tlhaba a di rwele." (ts.16)

Selepe o rwala ditlhako tsa mofuta o, e tswe a na le madi le lohomo lotlhe go ka reka tse di ntseng sentle. Mokwadi o tswelela go mo tlhagisa a somarela gonne ditlhako tse, ga di mo tlhabise ditshetlho fela e bile di sokame.

"Tsela ya maabane ya sidilwa ke boramphetshane ba ba tsamayang ba menyame?
(ts.17)

Moaparo wa gagwe o supa fa a ne a sa iwe ke khumo tlhogong. Ke motho yo o itimang. Ga a tshameke ka madi le go leka go bontsha batho fa ena a itsholetse.

C. Tshwantsho-pharologanyo ka ga moanelwa

Moanelwa a ka tshwantshiwa le go farologanngwa le tikologo ya gagwe mme se, se mmapalele mokgwa wa botho o o rileng. Tikologo ya ga Selepe, e bong ntlo ya gagwe e kaega e le e e mabono mantle, Mmileng (1975:10-11). Tulo ya gagwe e tshwanela jaaka mokwadi a mo tlhagisitse e le motho yo o

humileng. Ntlo ya gagwe e ntle, e phepa mme e bile fenitshara ya yona ke ya maemo.

"Fa thoko ga lobota lo lo kwa botlhabatsatsi go beilwe setulo se se mabosebose, sa mpuledise. Fa o tsena ka kgoro ya morago go pegilwe seipone se segolo, motho o kgona go ipona mo go sona o sa ntse o tla o lebile kgoro. Kamore e e ka fa mojeng ke ya baeng. Le gale ga ba tle bobee; jaanaong ba beile dikgetsi tsa mabele tsa thobo e e fetileng mo go yona." (ts.10)

* Nopolo e, e kgotlhagantswe jaana ke mokwadi wa tiro e, go neela tlhaloso e e feletseng ka ga ntlo ya ga Selepe.

Ka nopolo e e fa godimo go bonala ntle le pelaelo gore tikologo ya ga Selepe, ke ya motho a ithata. Dithoto tsa ntlo ya gagwe le yona ntlo ka boyona di mo senola a tseela dilo tsa gagwe matsapa mme a rata dilo tse dintle. Go bonala ditulo tsa mabosebose, diipone tse dikgolo e bile go na le kamore ya baeng.

Tikologo ya gagwe e mo senola e ne e le motho yo o neng a rotloetsa bana ba gagwe go buisa. Le fa ba mo swabisitse, ba tshabile sekolo, o ne a ba tseela matsapa, a ba rekela dibuka gore ba buise, o ne a rata thuto mo baneng ba gagwe.

"Lebokose le le kileng la bo le pega dibuka la fitlha la dirisiwa jaaka tafojana. Dibuka tsa yona di gagogile." (ts.53)

Lebokose le la dibuka, le supa fa go kile ga bo go buisiwa mo lelapeng la ga Selepe. Tsotlhe tse, di tshwanela Selepe gonne o ne a rata thulaganyo.

4.2.3 MOTSHEDISE

Motshedise ke morwadia Dinono, o nyetswe ke Selepe e le fa a ya mogoloe seyantlo. O nna sebaka a ise a bone ngwana mme morago o itibola ka mosimane e bong Thuso. Ke mosadi wa Setswana tota yo o thusanang le mogatse go dira ditiro tsa lelapa go fitlha a disa le dihutsana tota.

Ke mmangwana yo o tshwarang thipa ka fa bogaleng gonne o ila ngwana yo o sa utlweng, fela fa Selepe a ne a galefela mosimane thata o ne a leka go ba tsena ka bogare. O ne a rata dilo tse dintle jaaka mogatse fela o swabisiwa ke bana ka a ne a nna le Seitiso gape, ngwana wa ga mogoloe. O felela a itseetswe ke ba mmuso morago ga gore mathata a mo fekeetse mme a latlhegelwe ke tihaloganyo. Morago ga go utlwela fa morwae a ipolaile le era o a swa, gonne pelo e ne e setse e ineetse.

4.2.3.1 TSHWANTSHO KA TLHAMALALO

A. Ka mokwadi

(i) Ga a rate nama thata

Mokwadi o senola mokgwa o wa ga Motshedise ka gonne e rile Selepe a bolaile photi a neela Seitiso bontsi ba nama ka a ne a itse e tla tlhoka moji. Le fa Motshedise a ne a ithanolola a mo kopa go tlhaba, o ne a sa mo tseye tsia gonne a mo itse go gaisa.

"Motshedise e ne e se motho yo o ratang nama go le kalo". (ts.9)

Motshedise o ne a ja nama ka mabaka jaaka a e wela godimo morago ga gore Selepe a bolaye photi ntekwane ga a itire, o gabedi.

(ii) O boboi

Mokwadi o kaya Motshedise ka tlhamalalo e le motho yo o boboi gonne o

tshaba le mmaagwe tota. Mmaagwe e bong mmaDinono o ne a tshabiwa ke batho
botlhe le bana ba gagwe tota.

"Motshedise o ne a mo tshaba jaaka logadima.
Le fa a ne a ka mo kgadiepeletsa lefela, o ne
a itidimalela fela." (ts.18)

Se, se supa bogale ba ga mmaagwe Motshedise le tlotlo e a neng a na le
yona. E ne e se ngwana yo o ikarabisetsang mo bagolong.

B. Ka moanelwa ka boena

(i) O a ikgogomosa

Motshedise o kaya ka tlhamalalo fa go palama 'phikaapa' mo go ena e le
botubi. Mafoko a gagwe a kaya fa ena a sa tshwanelwa ke go e palama.

"Hee, ngwanaka, a o a ntubela? Nna ga ke
palame 'phikaapa'! Bogolo nka phakela, ke
kgona go itsamaisa." (ts.37)

Mafoko a, a kaya le go tlhagisa Motshedise jaaka motho yo o ikgogomosang,
gonne o kaya gore go na le go re a palame phikaapa, bogolo a ka itsamaela
ka maoto.

Mmileng (1975:40) o gatelela boikgogomoso ba ga Motshedise ka go mo
tlhagisa a ikana gore go na le gore a palamisiwe mmadisefe botoka a ka
nelwa ke pula ya matlakadibe. O ikaelela le go fapoga tsela ya dikoloi
gore fa ba ka leka go tla go mo tsaya ka mmadisefe a fapaane nabo, ka e ka
nna motlholo fa a ka e palama.

4.2.3.2 TSHWANTSHO E E SA TTHAMALALANG

A. Teo ya leina

(a) Bokao ba leina

Leina Motshedise ke leina le le bopilweng go tswa mo go 'go neela botshelo' e seng 'go tshedisa - go gomotsa morago ga khutsafalo ya loso'. Mokwadi ga a tlhagise gope fa Motshedise a ka bo a belegwe morago ga loso lwa mongwe mo lelapeng kana a tshedisa ba lelapa ka mokgwa mongwe. Ke leina le le teilweng ke mokwadi ka maikaelelo a go mo tshedisa gore a tle a tshelele Seitiso, Selepe le mosadimogolo mmaDinono gonne mmaagwe Seitiso wa tlhago ena a sa tshela lobaka. Mogoloe, e bong mmaagwe Seitiso wa tlhago, o tlhokafala Motshedise a ntse a medile dinaka ke ka moo a mo yang seyantlo. Se, se totobatsa fa a sa tlisa matshediso ape mo lelapeng.

(b) Moanelwa a ka bidiwa ka maina a a farologaneng

(i) Mme mmaSelepe

Motshedise o bidiwa mmaSelepe morago ga go nyalwa ke rre Selepe. Ke leina le a le bonang ka ntlha ya sefane sa monna.

"Mme mmaSelepe, motho yo moleele ka mmele..."(ts.3)

Ke leina la tlotlo, le le mo kayang jaaka mosadi wa ga Selepe.

(ii) MmaSeitiso

Selepe le baagisanyi ba bona ba bitsa Motshedise, mmaSeitiso, Seitiso ke ngwana wa ga Selepe wa maitibolo ka jalo Motshedise o mo godisa fela jaaka

wa gagwe. Ka Setswana, le ka molao wa seyantlo, Seitiso ke ngwana wa ga Motshedise.

"MmaSeitiso, ke raya gore o a reng
malatsinyana a?" (ts.12)

Motshedise o ne a bidiwa ka maitibolo a gagwe ka ntlha ya go nyalwa ga gagwe ke Selepe. Le fa a sena go belega Thuso, e le maitibolo a gagwe le Selepe, e sala go nna mmaSeitiso e seng mmaThuso.

B. Ipoapoeletso

(a) Ka ditiro

(i) Ke *senatla*

Motshedise ka mabaka a le mantsi o ne a tshwaraganela tiro ya lelapa le Selepe. O ne a sa itseye jaaka mosadi, mme a tshwara go fitlha le kwa lesakeng tota.

"...ba ne ba thusana ka ditiro tsotlhe go
tloga kwa lesakeng go ya go tsena kwa
segotlong." (ts.2)

Mmileng (1987:3) o tswelela ka bonatla ba ga Motshedise fa a kaya gore o ne a tlhola a koba tse di sa fuleleng kgakala fa Selepe a dule le dikgomo.

(ii) Ke *Seithati*

Mokgwa o a dilang ntlo ya gagwe ka ona, o mo senola a ithata.

"Ka fa ntle e didilwe ka mmu o mosetlha, o
segilwe ditema tse dintle go lejwa". (ts.11)

Ke setswerere gone tiro ya gagwe e dirilwe ka botswerere le bothakga, e a kgatlhisa.

C. Dikokoanyo ka ga moanelwa

Dipopego tsa ga Motshedise ga di a tlhagisiwa ka gope e le go senola mokgwa mongwe mo go ena. Popego ya gagwe e mo senola fela e le motho yo o bopegileng, yo o neng a lebega a fodile sentle mo mmeleng mme a kgona le go dira ditiro tse di thatanyana. Mmileng (1975:3) O mo kaya a ne a kgona go disa tse di sa fuleleng kgakala, e leng dinku le dipodi fa Selepe ena a dule le dikgomo.

D. Tshwantsho-pharologanyo ka ga moanelwa

Motshedise a ka farologanngwa le tikologo e a tsaletsweng mo go yona. O goletse mo lelaping le le modumo, mmaagwe a le bogale le mabifi mo bathong fela ena ya bo e le motho yo o itidimaletseng.

Le fa a sena go nyalwa, o itshola ka mokgwa o o farologaneng le o ena a godisitsweng ka ona. O nyalwa ke monna yo o itsholetseng mme ba itirela lelapa le le kgatlhisang, le le tshwanelang maitseo le maitsholo a bona. Tikologo ya gagwe e mo senola e le seithati e bile a le setswerere mo tirong.

- O dila mmu bontle
- Fenitshara ya gagwe ke ya maemo
- O kgona go jala dithunya
- O na le ntlwana ya go goletsa molelo fa borwa bo befile le fa loapi lo sa iketla.

Tsotlhe tse, di senola Motshedise e le mosadi wa sethakga, yo o ratang bontle mme e bile a sa itsape, ke motho yo o itirelang.

4.2.4 THANDILE

O tlhagelela mo pading fa a kopana le Thuso kwa Benoni ba bo ba ratana. Ka popego e ne e le mosetsana yo montle, Mmileng (1975:57). O letlelela Thuso go mo gorosa kwa gaabo jaaka ngwetsi ntle le dithulaganyo le dipuisano tsa malapa oomabedi. O fitlha a ipaya ka mabogo kwa gaabo Thuso, a bo a amogelwa jaaka e kete ga go a diragala sepe se se phoso ka ena le bongwetsi ba gagwe. Morago ga sebaka a ntse a le mo bogadi e bile a setse a itibotse ka Rralonao, rraagwe o a goroga go tla go mo tsaya gone ena a ise a mo nyadise. O tsamaya le rraagwe mme mo bofelong o ngweegela rraagwe gape go fitlha a boela kwa gaabo Thuso. O goroga ka loso lwa ga Motshedise.

O feleletsa a kopane le morwae e bile e le moagi wa Mafikeng, o nna gaufi le boSeitiso le Boemo. O itumela ka gore o bile a bona morwae le fa a ne a setse a godile.

4.2.4.1 TSHWANTSHO KA THAMALALO

A. Ka mokwadi

(i) Ke Senatla

Thandile o senolwa ke mokwadi e le senatla mo tirong. O fetile a ipaya ka diatla kwa ga Selepe. Bonatla ba gagwe bo ne ba dira gore a amogelesege kwa bogadi.

"Mosadi e ne e le senatla mo tirong..."
(ts.58)

O ne a tsosa matsalaagwe ka mogodungwana, a tlatse dinkgo ka metsi, a kgapha digotlo mme e re ka nako ya di bolola a bo a setse a weditse ditiro tsa legae.

Mmileng (1975:58) o kaya fa bonatla bo, bo ne ba mo dira ngwetsi e e tlhwatlhwa ka a ne a gaisa betsi botlhe mo motseng.

(ii) O itse go tshola sephiri

Thandile o kaega e le motho yo o tshwarang ka tlhaa. O kile a ya le Thuso kwa dipipimping, kwa mokwadi a go kayang e le phitlhela kgomo ya serotswana. Matsapa a go nna kang khutshwane ga ga Thuso a tswa teng mme Thandile ga a thelelelwe ke loleme ka kang e.

"Thandile e ne e le mmameitsabaro, mme le fa a ne a ka itumela jang, o ne a se ka a lebala gore selo se se dirileng gore noga e tlhoke maoto ke go tloga e itira morarabolodi wa masaikategang a botshelo." (ts.59)

Le fa bagolo ba ga Thuso ba mo gakgamalela fa a tla a fetogile, Mmileng (1975:57) e bile mmaagwe a ne a tsholola keledi fa a mmona, Thandile o ngebangeba fela, ga a rate go ntsha mosi ka sekhumelo.

Thandile o sephiri e le tota gonne ke ena a weditse Thuso dingalo mme ga a ntshe ka tlhaa.

"A utlwa gore mosetsana wa Benoni ke ena yo o batlileng go mmolaisa batho." (ts.66)

Se, se supa fa Thandile a ne a ikaeletse go swa ka sephiri, gonne kang e, e utlwilwe ke mmaTsaabo fa Thuso a ne a e lotlegela Boemo. Sephiri ga se a tswa ka molomo wa ga Thandile.

B. Ka baanelwa ba bangwe

Thandile o senolwa ditiro tsa sephiri sa gagwe le Thuso ke mmaTsaabo yo o utlwileng Thuso a lotlegela Boemo ka tsa botshelo ba gagwe. O senola Thandile a na le seabe mo go gobaleng ga ga Thuso kwa Benoni.

"A utlwa gore mosetsana wa Benoni ke ena yo o batlileng go mmolaisa batho."(ts.66)

Kaelo e, e tlhagisa Thandile jaaka mosetsana wa toropo ka e bile a dumetse le go ngweega le Thuso, a itira mosadi ntle le tetla ya batsadi.

4.2.4.2 TSHWANTSHO E E SA TLHAMALALANG

A. Teo ya leina

Thandile ke leina la dipuo tsa Nguni leo bokao ba lona mo puong ya Setswana e leng 'o ratile'. Bomaleba ba lona le ditiragalo bo ka lebiwa ka gore mosetsana yo, o ratile gore tsotlhe tse di mo diragaletseng di nne jalo. O ineetse Thuso ntle le tetla ya batsadi, rraagwe o tla go mo tsaya a mo tlogedisa monna le ngwana. O feleletsa a mo golofaditse. Dilo o di itirile, o ratile go nna jalo.

B. Ipoapoeletso

Thandile o ne a tlhomame mo mokgweng o le mongwe e bong go ineelela monna wa gagwe Thuso. Le fa go le mathata jang, o ne a ntse a lwela go boela kwa go Thuso le morwae e bong Rralonao. Fa a sena go utlwela loso lwa ga matsalaagwe o loga leano, o feletsa a ngwegile kwa bookelong go boela kwa go Rralonao. Ka jalo o ne a boaboeletsa maano a go boela ba lelapa la gagwe ka nako tsotlhe, le fa a ne a wela dingalo ka rraagwe, ga a ineele. Matsapa a, a mo senola a le boineelo e bile a le lorato mo ngwaneng wa

gagwe le ba lelapa la ga matsalaagwe. Mo bofelong e nna moagi wa Mafikeng, a nna le boSeitiso le Boemo, morago ga loso lwa ga Thuso, yo e neng e le monna wa gagwe.

C. Dikokoanyo ka ga moanelwa

(a) Ka dipopego

(i) O montle

Thandile e ne e le mosetsana yo montle ka dipopego. Go ya ka mokwadi, Mmileng (1975:57) tshobotsi ya gagwe e mo senola a le montle mo diponalo dingwe di gakang go tlhalosiwa ka e sa ntse e le lekgarebe.

Mokwadi ga a dirisa bontle ba ga Thandile go senola mokgwa ope o o rileng wa botho. Le fa Batswana ba tle ba re bontle bo na le dibebebejane fela e seng ka Thandile.

4.2.5 SEITISO

Seitiso o simolola le padi e le morwa wa ga Selepe yo mmaagwe a mo tlogetseng a le kgwedi mme a godisiwa ke mmaagwemogolo e bong mmaDinono. O simolola a disetsa mmaDinono mme a thusa rraagwe ka go ikutswa. Fa a gola a sena go nyala o ithuta go nwa go fitlha a laolwa ke phafana. Ke motho wa dipuo tse di maswe, ka mabifi mo e keteng o goditse mmaagwemogolo ka a mo godisitse. Ke motho yo o modumo e bile o letsogo mo mosading le mo baneng.

Mo bofelong o hudugela kwa Mafikeng go aga teng le fa a paletswe ke go fetsa ntlo ya gagwe mme a ikaba ka ya mosadimogolo mme mmaSeatla.

4.2.5.1 TSHWANTSHO KA TTHAMALALO

A. Ka mokwadi

(i) O pelotelele le kelotlhoko

Seitiso mo bosimaneng ba gagwe o ne a le pelotelele ka a ne a kgona go tlogela metshameko mme a thuse rraagwe mo go tlhokegang. O ne a sa ipale gore o direla malapa a le mabedi. O ne a le kelotlhoko gonne jaaka modisa, o ne a tlhokomela, o ka se mmone a kailakaila a batla matimela.

"O ne a tlhatlhela ka nako, a disa ka tshwanelo, a le tlotlo, mme a le bogale mo go bomakailwane ba bangwe."(ts.9)

Se, se supa fa Seitiso e ne e le ngwana yo o rome gang, yo o ikanyegang.

B. Ka baanelwa ba bangwe

(i) O rata ntw

Seitiso e ne e le monna yo o ratang go lwantsha mosadi wa gagwe. Ba ne ba lwa gore go bo go tlhokagale yo o ka ba tsenang ka bogare go kgaotsa ntw ya bona.

"Le gale o ne a kile a tla go bidiwa mo malobeng, go tle a tle go thiba. Ka a ne a itse gore go a bo go ne go kgolanwa meno, a se ka a tla."(ts.49)

Mmileng (1975:49), o tswelela go gatelela boitsholo bo ba ga Seitiso le mosadi wa gagwe fa a kaya fa rre Tshukudu e leng moagisanyi wa bona a ne a tlile go thusa. Rraagwe Seitiso e bong Selepe ena o tsena fela e le gona ba neng ba epela selepe, e le gona ntw e felang. Seitiso le mosadi wa gagwe ba ne ba sa itsape go emelelana, ba tsenya bana tsebetsebe, ba utlwelelwa ke baagisanyi.

(ii) **Ke letagwa**

Seitiso o kaiwa ke Motshedise e le letagwa le le feteletseng gone a mo kaya jaaka 'Pidisetso'. Pheteletso e, e gatelela go bo tshela e seng go nwa fela.

"Thuso le **mogoloe** (e bong Seitiso) ba ne ba intshitse dipidisetso."(ts.64)

Mafoko a, a buiwa ke Motshedise mo kutlobotlhokong ya go tlogelwa ke monna wa gagwe mme a sala le batho ba ba tlholang ba nnetse phafana.

Mmileng (1975:52) o gatelela botagwa ba ga Seitiso ka go kaya fa motho a kgatlhantshiwa ke modumo wa botagwa kana botlhapelwa fela kwa kgorong ya bona. Selepe, o kaya a kopantshitswe ke legoelela la bojalwa kwa kgorong, e ne e le fa a ithaya a re o ya go ithoba matsadi a ga Thuso teng ntekwane o ya go ikokeletsa.

(iii) **O modumo**

Ke motho yo o modumo e bile o setse a kgalemilwe le go laiwa gore a o fokotse.

"Maloba fela jaana, ka phitlho, o ne a laiwa go menagane gore a tlogele go tlhola a tsositse modumo jaaka legakabe."(ts.78)

Le mosadi wa gagwe e ne e re fa a phirimelelwa kwa ga mosadimogolo, a tsenwe ke tsebetsebe gone a itse gore o tla tsosa modumo mme a tlhoke yo o ka mo kgalemang.

"A setse a isiwa lelapeng ke go ya go thiba ka mmele fela gore modumo o felele teng."(ts.78)

Modumo wa ga Seitiso e ne e le o o emisang le bana ka dipota, fela Seeng, mosadi wa gagwe a mo itshoketse, a beilwe fela ke gore di gole mmogo.

(iv) **O ne a le mabifi**

Mo modumong o a neng a tlhola a o tsositse, o ne a le mabifi. Legano la gagwe le ne le ntsha tse di boifisang, tse e keteng motho o ne o ka fitlha bana fa di buiwa.

"...rraabona le batho ba a neng a emelane
nabo ba bua dipuo tse di tla sitang le
bakhwadi go di kwala. Dilo tse di tla tsogang
di ba senyeditse bana."(ts.80)

Seitiso o ne a le dipuo di maswe mme a sa gakgamatse ka e ne e kete o tsamaya mo motlhaleng wa ga mmaagwemogolo e bong mmaDinono. Mmileng (1975:80) O sedisisa go nna mabifi ga ga Seitiso ka go kaya fa le mosadi wa gagwe le ena a ne a bua dipuo tsa motho e kete o godisitswe le dinare. Seitiso o goletse mo lelapeng le le modumo, kwa ga mmaDinono a bo a nyala mosadi yo o modumo le mabifi.

(v) **Ke molora**

Motshedise o mo kaya e le molora, e le motho yo o sa thibeng phatlha mo gae, a se na tiro epe e motho o ka e kayang e le ya botlhokwa.

"Bona Seitiso...melora!"(ts.80)

Mmaagwe Seitiso o tshosiwa ke go tlhoka mosola ga ga Seitiso e bile o belaela fa a tloga a tlogelwa ke mosadi ka ntlha ya lebaka le. Seitiso o palelwa ke go thusa mmaagwe e tswe a lailwe gore a itse fa e sa tlhole e le motshwarateu mme e le mokgoetsi gonne rraagwe a ile badimong.

4.2.5.2 TSHWANTSHO E E SA TLHAMALALANG

A. Teo ya leina

Leina la ga Seitiso le le tswang mo lediring 'go itisa' ga le senole bokao bope bo bo amanang le ditiragalo le ditiro tsa moanelwa kanamana. Leina le, ga le tlhagise mokgwa ope o moanelwa a ka o kgomarediawang.

B. Ipoapoeletso

Ditiro tse Seitiso a neng a aga a di dira, a di boaboeletsa gangwe le gape di mo supa le go mo senola e ne e le motho yo o senang boikarabelo. O tlhagelela makgetlho a le:

- Modumo le mabifi
- A nwa bojalwa, a lwantsha mosadi
- A se na mosola mo lelapeng la gagwe le la gaabo

Tsotlhe tsê, di mo neela le go mo senola a se na boikarabelo mme e se motho wa sepe. O tlhoka go itlhagisa jaaka monna gonne o sale a tloga fela a se na go nyala, a na le bana mme a setse a itshupa fa a fedile, a sena mosola.

"Sebe sa phiri ke gore lwa bona lobone lo setse lo bonyabonya." (ts.49)

Seitiso o sale a iponatsa fela di tloga gore o setse a ela go kodumela jaaka e kete o setse a utlwile manokonoko a botshelo.

C. Diphetogo tsa moanelwa

Ka tlhagiso e e neetsweng ka mekgwa ya ga Seitiso fa godimo, go bonala

sentle fa a ne a itshola ka mekgwa e e farologaneng mo mabakeng a a rileng. O simolotse e le mosimanyana yo o kutlo, yo o tlotlo, yo o pelotelele le go nna kelotlhoko. Fa a gola e bile a tsaya maikarabelo a bonna, o a fetoga mme o ineelela bojalwa bo bo dirang gore a tlhole a lwantsha mosadi le go betsa bana, a le mabifi mme e bile a tlhoka mosola mo lelapeng.

Botshelo ba gagwe bo ya tlase fa jaanong le fa a tshwanetse go itshupa go ka agela bana ba gagwe a palelwa a bo a itshotlhometsa mo ntlong ya mosadimogolo mmaSeatla yo o bolailweng ke dikgadima. Ka ntlha ya modumo wa gagwe bana ba gagwe ba bona go le botoka go nna le Thandile gonne ena o tlhola a ba otlile jaaka e kete o otlala diesele. Tsotlhe tse, di supa ka mokgwa o Seitiso a etileng a fetoga ka teng mo botshelong go fitlha a tlhobogwa le ke bana ba gagwe tota.

D. Ditshwantsho le dipharologanyo ka ga moanelwa

Seitiso fa a tshwantshanngwa le tikologo ya gagwe, o senoga e le motho yo o sa tshwenyegeleng bontle. Ga a tseele tikologo ya gagwe matsapa mme ga go pharologano gareng ga gagwe le tikologo e. Thoto ya ntlo ya gagwe ke e e sa reng sepe.

"Ditulo tsa bona di kgwetlha maoto tsotlhe,
ka e a re fela go re khuru, mongwe le mongwe
a bo a ema ka se a neng a se dutse." (ts.49)

Ga go makatse fa e re rraagwe a ile kwa go bona a fitlha a wa ka setulo se bo se mo okeletsa setlhabi.

Tsa bona ke tse e reng pele motho a nna a bo a tsibositswe pele, fela Selepe ena a se ka a nna lesego.

"Sa ineela a ise a itshetlhele. Fa a utlwa se tletleregana, a leka go itshegeletsa ka se o neng a bapile le sona, a se fosa. Maoto a kologela kwa godimo." (ts.49-50)

Se, se gatelela gona go tlhoka tlhokomelo mo lelapeng le gonne monna le mosadi sa bona e le go tlhola ba omana e bile ba lwa. Tikologo ya gagwe e mo tshwanela tota e bile ga go pharologano epe. Fa a tshwantshanngwa le yona, o bonala sentle jaaka motho yo o modumo, yo o nwang, yo o tlholang a beditse mosadi le bana mme go se sepe sa molemo le bontle fa ga gagwe.

4.2.6 BAANELWA BA TLALELETSO

Ka baanelwa ba tlaleletso go tla senolwa bao seabe sa bona se abelang thata mo go senoleng thuto ya mokwadi ka bona. Bona ke bao mokwadi o sa ba tlhagisang ka botlalo go arologanyediwa jaaka ba ba kailweng fa godimo. Tlhagiso ya bona e ntsheditse maswe a dinala go tlaleletsa ditiro le ditiragalo tse di amang baanelwa ba ba tsayang karolo e e tletseng. Springer (1978:14) o ba kaya ka go re:

"Characters who are primary ("minor"), but whose function is nevertheless necessary or highly desirable to the affective power of the work as a whole."

Harvey (1968:56) le ena o bona botlhokwa ba baanelwa ba ka go re:

"'background' characters. These may... be allowed a moment of intensity and depth..."

Le fa ba sa ikale le maphata otlhe a tshwantsho ya baanelwa fela ba botlhokwa go tlaleletsa kitso ka bao e leng ba bagolo. Ke jaaka Harvey (1968:56) a ipoa kgatsu go gatelela botlhokwa ba bona ka go re:

"...collectively they may establish themselves as a chorus to the main action."

Se, se totobatsa botlhokwa ba bona go utlwatsa kgankgolo jaaka mokwadi a ka ikaelela.

4.2.6.1 MMADINONO

MmaDinono ke mogwagadie Selepe yo o godisitseng Seitiso morago ga loso lwa ga mmaagwe. Ke mosadi yo o itsholetseng gonne ke ena fela a neng a feta Selepe ka loruo mo Tsokwane. O bogale mme e bile ga a boife go bifela batho fela jaaka a rata. O modumo, o mabifi mme o ikaletsa le ka banna tota. Ga a tshabe ope.

A. Tshwantsho ka tlhamalalo

Mo tshwantshong ya tlhamalalo mmaDinono o kgabola go se gokae fa a ikaya fa a le bogale a sa tlakatlakelwe.

(a) Ka moanelwa ka boena

(i) Ga se motho yo o teeletwang

O ikaya ka tlhamalalo mo go Selepe fa ena a sa rate batho ba tshamekela mo go ena gonne a le kotsi. O senolwa ke mafoko a a a bolelelang Selepe motsing a mo galefetse fa a ne a romile Seitiso go mo thusa diruiwa.

"Ga o nkitse, o nkutlwela ka batho." (ts.18)

Mafoko a, a senola fa mmaDinono a le bogale mme e bile a sa tshabe go ipolela.

(b) **Ka baanelwa ba bangwe**

(i) **Ke moloi**

Selepe o kaya le go bona mmaDinono e le moloi. O a mmelaela gone ka gale mafoko a gagwe ga a mantle mo go ena le Motshedise, e bile le ngwana wa gagwe tota e bong ena Motshedise o mo tshaba jaaka logadima.

"Le Motshedise go tloga a tlolwa ke dingwaga jaana, go ne go setse go belaesega gore sekgwage se kwa gae."(ts.15)

Selepe o ne a belaela gore mmaDinono a ka bo a na le seabe mo go sa boneng bana ka pele ga ga Motshedise.

B. Tshwantsho e e sa tlhamalalang

(a) **Ipoapoeletso**

(i) **Ka dipuo**

Dipuo tsa ga mmaDinono di mo tlhagisa le go mo senola e le motho yo o bogale, yo o mabifi. O senoga e le motho yo o sa tlotleng batho ba bangwe. Mokgwa wa ga mmaDinono, ka dipuo tsa gagwe o tla senolwa ke mabaka a a latelang:

* Bogale le mabifi a gagwe di senolwa ke mafoko a a gasang Selepe ka ona a re o tlile go adima dijokwe.

"Heela, Sekopa ke wena! o teilwe ke mang a re dijokwe di betlwa fano?"(ts.15)

Mokwadi, Mmileng (1975:15) o gatelela bogale bo fa a kaya Selepe jaaka rraMatlhale, yo o tsayang bana ba gagwe lefelafela e bile a ba bolaya.

Mafoko a, a botlhoko e bile a rona go ka buiwa ke matsale a bua le mokgwenyana. O ne a tota a gasa Selepe ka santlhoko mo matlhong.

* O bogale gonne o kgologela Selepe a re o mo anela ka mo Seitiso a mo thusitseng ka teng. Selepe ena o ne a sa bone go le phoso go roma Seitiso, fela o bifelwa ke mmaDinono.

"Kana o tlwaetse! wena o itse go roma fela,
ga o itse jaaka bana ba papetlediwa... ke
sona se o simolotseng o tlhola o tsigame
jaaka khadi ya selatsa..."(ts.18)

Mafoko a, a senola mmaDinono jaaka motho yo o mabifi bogale ba gagwe bo mo sitisa go tlhopha mafoko fa a bua le batho.

* MmaDinono ga a bogale fela mo bathong ba kwa ntle, le bana ba gagwe ba mo tshabela 'tlhareng sa mmutlwa. Go mo kaya e le mme yo o seng mofuthu, yo o senang sebaka sa go tshega le bana mo gae,

"Motshedise o ne a mo tshaba jaaka
logadima"(ts.18)

Go tshwantshiwa le logadima, go kaya fa bogale ba gagwe e se bo bo nang le bothibo. Fa mme a tshabiwa ke bana, segolo wa mosetsana ka mokgwa o, go raya gore o tshabega tota.

* Mabifi a gagwe a mo iletsa le go itshwara mo bathong a sena go ba laleletsa moletlo. O sulafaletsa bomme ba mokgatlho moletlo ka go ba bifela le go ba galefela. O gana go amogela dimpho tsa bona a kaya fa a sa di tlhoke.

"Lo tlile go tlhola lo korobetse mo bathong
le tlisitse bolotsana."(ts.19)

Bogale le mabifi a ga mmaDinono di mo tlhokisa tlotlo mo bathong ba bangwe. Dipuo tsa gagwe tsa ka metlha ga di a tlhapa. Ga a galefe ka sewelo, kana go bifela batho tsatsing leo. O ipoapoeletsa mo e bile go mo senolang ka mokgwa o o rileng, o o setseng o kailwe fa godimo. O bitsa batho:

- dikopa
- o ba kaya ba tsigame jaaka khadi ya selatsa
- o kaya bangwe jaaka matlhale a babolai
- bangwe o ba bona e le balotsana
- O fisa batho ka metswaiso le go betsa ba bangwe ka dikhurumelo tsa dipitsa.

Dipuo tsotlhe tsa gagwe ga mmogo le ditiro di mo senola le go totobatsa fa a sa siama ka gope. O mabifi, bogale le lenyatso mo bathong.

4.2.6.2 SEENG

Seeng ke mosadi wa ga Seitiso, ngwetsi ya ga Motshedise le Selepe. Ke mmaagwe Pule le Pulane. Maitsholo a gagwe a ne a fapogile, o ne a tshwanela monna wa gagwe Seitiso gonne ba ne ba nwa mmogo mme ba tlhola ba tsositse modumo.

A. Tshwantsho ka tlhamalalo

Mo tshwantshong ka tlhamalalo Seeng o gaola go se kae fa baanelwa ba bangwe ba tshwaela ka ga ena mme go rialo ba mo senola gore ke motho wa mofuta mang.

(a) Ka baanelwa ba bangwe

(i) O a nwa

MmaSelepe le Selepe ba lemogile fa Seeng a itshiela e bile ba bona Seitiso phoso go ngongorega ka ena gonne a mo nyetse ka ona mokgwa o.

"Ngwana yole ke wa rona. O mo tshotse a ntse a itse gore o a hupa."(ts.52)

Go gatelela go itshiela go, mmaSelepe o mo utlwela botlhoko gonne a setse a mo kaya jaaka ngwana wa gagwe.

"Seeng ruri - ngwana yo o bonolo, yo o maitseo! Kwa ntle ga tlhapedi e ya bona, ena ke motho."(ts.52)

Go supa fa matsalaagwe a ne a setse a amogetse go nwa ga gagwe, o kgona go mo rotloetsa go intsha bodutu ka bodilanyana mo mabakeng mangwe.

"A tlhaloganya gore bodutu ke jona bo dirang gore a leke go mo itsa go tsamaya ka go mo raya **a re a inyorolole**, ka o tla tlogela go balabala ka pelo."(ts.79)

Ka mafoko a, go supa fa Seeng a ne a itshiela e bile le ba bogadi ba gagwe ba ne ba itse ntlha e. Go supa maitsholo a motho a nwa, dipuo tsa gagwe le tsona di ne di sa tlhapa. O ne a bua dilo tse di gakgamatsang fa batho ba ne ba ka re ba ya go ba kgaoganya. Mmileng (1975:80) o kaela fa dipuo tsa ga Seeng e ne e kete tsa ngwana a godile le dinare.

Ratsalaagwe le ena o ne a setse a kile a mo kgalema gone Seeng a ne a tlhaga mo lelapeng le le neng le sa mo rone mme a tlišitse mekgwa eo mo lelapeng la ga Selepe.

"...a mo raya a re se ena mogatsa Seitiso o se dirang mo matlhong a batho ke se se dirwang kwa ga bona. A ledisiwa ke go itse gore o iteile kgomo lonaka."(ts.78)

Se, se supa fa Seeng a ne a goditse gone a ne a itshotse jaaka kwa gaabo ba ne ba tshela.

Ditlhagiso tsotlhe tse, di mo senola jaaka letagwa le le mabifi e bile le se na tlotlo le mo go ba bogadi tota.

4.2.6.3 RRAAGWE THANDILE

A. Tshwantsho e e sa tlhamalalang

(a) Dikokoanyo ka ga moanelwa

(i) Ka dipopego

- Ke monna yo o maatla/thata

Dipopego tsa ga rraagwe Thandile di mo senola ka tebo ya matlho e le motho yo o thata.

"A tiile ka tebego fela go se ka ke ga rona fa go ka twe o fetile somamarataro a dingwaga, gone letsopa la maloba le bopilwe ka ntswetshipi."(ts.56)

Mokwadi o letla rraagwe Thandile go supa maatla a a kailweng go arabela le go tshwanela dipopego tsa gagwe. Ga go makatse fa babuisi ba mmona a rutlarutla rre Tshukudu e tswe Tshukudu ena a se mo ntweng.

"Ya re a ise a fetse monnamogolo a mo tlolela, a mo phamola ka mometso, ba rutlarutlana le ntlo." (ts.62)

Se, se supa fa rraagwe Thandile a ne a itshepa gonne a rutlarutlana le monna a sa mo itse, a sa tshabe gore gongwe a ka ntsha ena kotsi.

Mokwadi o tsweletsa maatla le go nna thata ga ga rraagwe Thandile ka go mo neela pelo e telele a salane le Thandile morago mme a mo wetsa dingalo. O ne a tlhola a toutse Thandile ka thobane fa a belaela gore o batla go ngweega. Go ntse go le jalo, ga a itsape go mo okeletsa manokonoko morago ga go gololwa ke ba bookelo.

"A mmaya thobane mo gare ga tlhogo, tuku ya ba ya wela kwa... Thandile a thiba ka letsogo. ...A fetsa ngwaga kwa kokelong, e kete o tla swa mofama." (ts.88-89)

Rraagwe Thandile o belwa ke maatla mo e bile a ikgolofaletsang ngwana. Thandile o ne a nna mo legaeng la digole ka ntata ya ga rraagwe.

- O a tshabega, o a tshosa

Tshobotsi ya ga rraagwe Thandile e ne e ka tshosa bana le bagolo.

Mosimanyana wa ga Tshukudu, o etile a sa nnisega, a tshogile fa a ya go

bontsha rraagwe Thandile kwa ga Selepe. Mkwadi o supa letshogo le ka go kaya fa mosimane a ne a nna mo selemong e tswe e ne e le mariga.

"Mosimane e bile a fufutse phatla go ntse go le tsididi."(ts.61)

Se, se supa letshogo la mosimane, o boifa rraagwe Thandile a sa mo dire sepe, o mo tshaba fela a mo lebile ka matlho mme a ikutlwe a sa bolokesega. Le fa a tlhalosetsa ba ga Selepe ka thomo ya gagwe, o ne a setse a le kwa motsheo, a ipakanyetsa go betsega. Ka go rialo, go bonala sentle fa mkwadi a neetse rraagwe Thandile dipopego tse di mo senolang ka mokgwa o o rileng e bong go nna maatla le go tshosa fela ka tebo ya matlho.

4.3 KONOTELELO

Tlhagiso ya boanedi mo go Mangomo e tlhagisitswe le go sekasekwa ka botlalo mo kgaolong e. Tlhotlhomiso e, e ikaegile ka sethalo sa 3.6 mo kgaolong ya boraro, tsebe ya 96. Go bonala sentle mekgwa e e farologaneng e mkwadi a e dirisitseng go bopa baanelwa ba gagwe ka yona. Baanelwa ba senotswe le go tlhagisiwa ka mokgwa o o ba kgontshang go senola morero wa padi ka botlalo. Ka tshenolo le tlhagiso ya bona ditiro le ditiragalo tsa bona di a dumelesega mme babuisi ba kgone go inyalanya nabo.

Tlhagiso e, e kgotsofatsa baanelwa le teori ya boanedi jaaka di tlhagisitswe mo kgaolong ya boraro.